

İNSANİ MÜDAHALENİN MÜDAHALE EDİLEN ÜLKE ÜZERİNDE YARATTIĞI ETKİYE RUANDA VE SOMALİ ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

Tevfik KARPUZCU*

Öz

İnsani müdahale kavramı tarihsel süreçte uygulamada ve teoride değişen ve içinde bulunduğu döneme göre şekillenen ve değişime uğrayan bir kavram olmuştur. Kavramın, özünde Batı merkezli düşünce sisteminden beslendiği ve kural koyucularının yine aynı kaynaklar olduğu görülmektedir. Bu çalışmada insani müdahale kavramı eleştirel bir bakış açısı ile ele alınmış; insani yardımın ve sonrasında evrimleşen müdahale biçimlerinin; müdahale edilen ülkelerdeki çatışmaları kısa sürede söndürüp, uzun vadede daha büyük sorunlara yol açtığı argümanı savunulmuştur. Çalışmada müdahale etmemenin en büyük çare olduğu fikrinden çok, müdahale edilmesine ortam hazırlayan sonuçların önlenmesinin daha etkili bir yol olduğu ortaya koyulmuştur. Bu sebeple, müdahalenin bir seçenek olarak masaya gelmeden önce, müdahale koşullarını hazırlayan gerçeklikler açıklanmaya çalışılmıştır. Ruanda ve Somali'ye yapılan müdahaleler incelenerek; müdahale öncesi, esnası ve sonrası değerlendirilmiştir. Bu vakalar karşılaştırmalı perspektifte incelenerek tarihsel sonuçları ile birlikte insani müdahalenin pratikteki karşılığı gösterilmeye çalışılmıştır. Çalışma, hem kavramsal bir eleştirel yöntem ile hem de uygulamalı örnekler üzerinden güçlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnsani Müdahale, Koruma Sorumluluğu, Somali Müdahalesi, Ruanda Soykırımı.

A CRITICAL APPROACH OF THE IMPACT OF HUMANITARIAN INTERVENTION ON THE INTERFERING COUNTRY THROUGH RWANDA AND SOMALIA CASES

Abstract

The concept of humanitarian intervention has been a concept that has changed in practice and theory in the historical process and has been shaped and changed according to the period it is in. It is seen that the concept is fed by the Western-centered thought system and the rule makers are the same sources. In this study, the

---

* Doktora öğrencisi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, tevfikkarpuzcu92@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-6383-2491>.

concept of humanitarian intervention is discussed with a critical perspective; it is argued that humanitarian aid and the evolving forms of response extinguish the conflicts in the intervened countries in a short time and cause bigger problems in the long run. In the study, rather than the idea that non-intervention is the greatest remedy, it has been revealed that preventing the consequences that prepare the environment for intervention is a more effective way. For this reason, before the intervention came to the table as an option, the realities that prepared the conditions for the intervention were tried to be explained. By examining the interventions in Rwanda and Somalia; evaluated before, during and after the intervention. By examining these cases in a comparative perspective, it has been tried to show the practical response of humanitarian intervention together with its historical results. The study was strengthened with both a conceptual critical method and applied examples.

Keywords: *Humanitarian Intervention, Responsibility to Protect, Somalia Intervention, Rwandan Genocide.*

Giriş

İnsani müdahale kavramı eski bir fenomen olmakla birlikte değişen ve içinde bulunduğu döneme göre şekillenen bir kavram olmuştur. Değişim ve dönüşüm baki olmakla birlikte, kavrama gelen eleştiriler ve üzerine yapılan tartışmalar sürekli gündemde olmuştur. Tartışmaların ana eksenlerinden biri insani müdahalenin temelini oluşturan barışın korunması ve insanların hayatlarının tehlikeye girmesini önleme amaçları üzerinden şekillenmiştir. Zira müdahale ile birlikte durumun daha da karmaşıklaştığı fikri zamanla güç kazanmıştır. Ayrıca müdahalenin hukuksal dayacağının zayıf ve tartışmalı olması, egemenlik kavramı üzerinden eleştirel yaklaşımların gelişmesinin önünü açmıştır.

Konunun artan müdahalelerle 90'lı yıllarda tekrar gündeme gelmesi ile birlikte tartışmalar yoğunlaşmış; yirmi birinci yüzyılın hemen başında kavram üzerinde değişim ve güncellemeler yapılmıştır. Bu değişim ile birlikte müdahaleler sıklık açısından bir sekteye uğramadan koruma sorumluluğu adı altında devam etmiştir. Bu nedenle konu güncelliğini ve önemini korumaktadır.

Bu çalışmanın ana temasını oluşturan insani müdahale kavramı eleştirel bir bakış açısı ile ele alınmıştır. Kavramın batı merkezli düşünce sisteminin bir parçası olduğu öne sürülmüştür. İnsani müdahale bu bağlamda iki farklı örnek olay üzerinden incelenmiş; bu olaylar üzerinden insani müdahalenin, müdahale edilen ülkeler üzerindeki etkileri incelenmeye çalışılmıştır. Örnek olaylar Ruanda ve Somali'ye yapılan müdahaleler olarak seçilmiştir. Bu

ülkelere yapılan müdahale öncesi, müdahale esnasındaki ve müdahale sonrası durum sonuçları ve sebepleri ile ele alınmıştır.

Çalışmanın amacı insani müdahalenin müdahale edilen ülkeler üzerinde yarattığı etkiyi eleştirel bir bakış açısı ile incelemektir. Bu sebeple, “insani müdahaleler müdahale edilen ülkeler üzerinde nasıl bir etki yaratır?” sorusuna cevap bulunmaya çalışılmıştır. Bu soruya cevap bulunmaya çalışılırken temel varsayım geliştirilmiştir. Çalışma, insani müdahaleler askerî müdahaleyi içerdiği için müdahale edilen ülkede kısa vadede tansiyon düşüşü, uzun vadede ise daha büyük sorunlara yol açmakta olduğu varsayımı üzerine kurgulanmıştır. Bu müdahale şeklinin Avrupa merkezli bir uluslararası müdahale mekanizması ile gerçekleştirildiği vurgusu yapılmıştır. Müdahalenin bir seçenek olarak masaya gelmeden önce, müdahale koşullarını hazırlayan gerçeklikler açıklanmaya çalışılmıştır.

1. Batı Merkezli Bir Kavram Olarak İnsani Müdahale

Fransız bir hâkim olan Antoine Rougier’ye göre, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında “insanlık hukuku” kavramı Avrupa uluslararası hukukunun kaynaklarında ortaya çıkmıştır. Bu kavramın vurgulandığı hukuk kaynakları incelendiğinde, “barbar” ve “kısmen medeni” halkları yönetmek üzerine kurgulandığı görülmektedir. Dönemin Batılı güçlerinin bakış açısına göre, barbarlar ile baş etmenin tek yolu silah gücünün kullanılmasıdır. Bu görüşü meşrulaştırmak adına oluşturulan gelenekler, bugünkü batı merkezli uluslararası hukukun geliştirilmesine ve olgunlaştırılmasına temel oluşturmuştur (Gozzi, 2017). Uluslararası hukukun bir başka ülkeye müdahale edebilme konusunda temel aracı olan insani müdahale, kökenlerini bu düşünce biçiminden almaktadır.

“Barbarlar topraklarına medeniyet tohumu atma” ve bu “asil” amaç için savaşma fikri, insani müdahalenin paradigmasını ortaya koyan kelimeler bütünü olmuştur. Temelleri bu şekilde atılmış insanlık hukukuna aykırı davranışta bulunan bir devlet, bir veya daha fazla devletin müdahale etme hakkının öznesi haline gelebilir (Gozzi, 2017). Gozzi tarafından aktarılan, Antoine Rougier’nin yaklaşımına benzer olarak; Mutua (2000) da insani müdahale kavramını “barbarlar, kurbanlar ve kurtarıcılar” metaforu üzerinden ele almıştır. İnsani müdahalenin felsefi temelli meşruiyeti, bu kurgu üzerinden şekillendirilmiştir. Barbarlara müdahale edilerek, kurbanların kurtarıcılar tarafından kurtarılması öngörülmüştür. Sonrasında “medenileştirme” safhasına geçilebilir.

İnsani müdahalenin doktorinal temelden uygulamaya geçirilmesi ilk olarak; Şark Sorunu olarak adlandırılan, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupalı devletler tarafından parçalanması üzerine yaşanan tartışmalar esnasında görülmüştür. Fransızların 1860 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun Suriye topraklarını işgal etmesi ve bu işgali “insani sebep (raison d’humanité)” adı altında gerekçelendirmesi, işgali meşrulaştırma çabası olarak karşımıza çıkmıştır (Gozzi, 2017).

Sonraları insani müdahale, Soğuk Savaş Döneminde dondurulmuş çatışmalar ve iki kutuplu sistem nedeniyle çok fazla gündemde olmamıştır. Dünya zaten az sayıda egemen gücün hâkimiyetindeyken ülkelere böyle bir müdahale gereksinimi duyulmamıştır. Zira hâkimiyet alanında kendi kendini meşrulaştırmış bloklar söz konusudur. Müdahalelere kavramsal bir temel yaratma çabası içine girilmemiştir. Ancak 90'lı yıllara geldiğimizde statükonun değişimi, insani müdahalelerin tekrar gündeme gelmesine sebep olmuştur. 1991'de Irak'a, 1992'de Somali'ye, 1994'te Haiti ve Ruanda'ya, 1999'da Doğu Timor ve Kosova'ya yapılan insani müdahaleler konunun tartışmalı bir hal almasında etkili olmuştur.

Tartışmaların en temel sebeplerinden biri insani müdahalenin sağlam bir hukuki temelinin kurulmamış olmasıdır (Williams ve Steward, 2008). Birleşmiş Milletler Şartı (1945) söz konusu tartışmaların yoğunlaştığı ilk noktadır. Zira II. Bölümde, Birleşmiş Milletlerin kendisi de dâhil olmak üzere bir devletin iç işlerine müdahale etmek ve güç kullanımı yasaklanmıştır. Ancak VII. Bölümde istisnai olarak iki durumda güç kullanımına izin verilmektedir. Bunlardan biri meşru müdafaa hakkı, diğeri ise Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi ile güç kullanımınıdır. Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğe tehdit görülen olaylara cevap niteliğinde güç kullanımına yetkilidir.

İnsani müdahale kavramının hukuki alt yapısı üzerine yürütülen tartışmalar konu ile ilgili bir çalışma yapılmasını zaruri hale getirmiştir. Bu bağlamda, 2001 yılında Kanada devleti himayesinde Devlet Egemenliği ve Müdahale Uluslararası Komisyonu (ICISS) insani müdahalenin hukuki temele oturtulmasına önayak olmak adına bir çalışma gerçekleştirmiştir. Hazırlanan raporda insani müdahale kavramı yerine koruma sorumluluğu kavramı kullanılmış ve sivillerin hayatının korunmasının devlet egemenliğinin sorumluluk alanında olduğu vurgulanmıştır. Komisyon, bu görevin yerine getirilmemesi durumunda; diğer devletlerin Birleşmiş Milletler yetkilendirmesiyle harekete geçme hakkı olduğu fikrini öne sürmüştür. Hatta askerî gücün son çare olarak kullanılmasına kadar uzanan geniş bir müdahale anlayışı geliştirilmiştir (ICISS, 2001).

Rapordaki koruma sorumluluğu kavramı, 2005 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde 138. ve 139. paragraflarda ilk kez resmi bir belgede kendisine yer bulmuştur (UN General Assembly, 2005). 150'den fazla devlet tarafından onaylanan belge güçlü bir şekilde kabul edilmiştir. Kofi Annan'ın çabaları sonucu bu kavram sonuç bildirgesinde yer almıştır (Annan, 2005). Koruma sorumluluğunun tanımının çok geniş bir kavram olduğu tartışmaları üzerine; soykırım, savaş suçları, etnik temizlik ve insanlığa karşı suçlar durumları ile sınırlandırılarak bildireye girmiştir. Devletlerin bu konudaki diğer bir çekincesi, kuvvet kullanmaya karar verecek merciinin belirsizliği olmuştur. Bu nedenle Güvenlik Konseyi'nin bu güce sahip olmasını destekleyerek, alternatif güçlerin önünü tıkamışlardır (UN General Assembly, 2005).

Yirmi birinci yüzyılda insani müdahale kavramının dönüştürülme ve yeni bir şekle sokulma çabası, müdahalelere meşruiyet kazandırma amacını taşımaktadır. Devlet Egemenliği ve Müdahale Uluslararası Komisyonu'nun koruma sorumluluğuna insani temel hazırlaması, şiddetin meşrulaştırılması yolunda atılan bir adımdır. Koruma sorumluluğu, insan hakları ihlallerini mazeret göstererek büyük güçlerin hâkimiyet kurma amaçlarını hegemonik tekniklerle gerçekleştirme aracı haline gelmiştir (Gozzi, 2017). Yıpranmış bir kavram olan insani müdahalenin dönüştürülme çabası, BM genel sekreterinin 2005 Mart BM reformuna ilişkin raporunda da görülmektedir. Koruma sorumluluğu kavramı onurlu yaşam bölümünde ele alınarak, silahlı kuvvet kullanımı bölümüne yerleştirilmemiştir (UN, 2005).

Tüm bu hukuksal meşruiyet temeli oluşturma çabalarına rağmen, eleştiriler devam etmiştir. Post-kolonyal yaklaşıma göre de, koruma sorumluluğu, tehlike altında bulunan nüfusu korumaya yönelik bir girişim adı altında; başka devletlerin iç işlerine müdahale etmeyi veya tek taraflı askerî müdahaleyi meşrulaştırmaktadır. Aynı perspektiften baktığımızda, eşitsiz uluslararası sistemin de meşrulaştırılması olarak değerlendirilebilir (Crossley, 2019). Oscar Schachter'a göre, savaşların demokrasi ve insan hakları gibi sebeplerle süslenerek toprak bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığı tehdit etmesi Orwelci bir terminolojinin ürünüdür (Schachter, 1984). Kullanılan bu terminoloji, müdahalelerin en temel retorik temelini oluşturmaktadır. "Medeni ve medenileşmemiş" yaftalamalarının işlevini, "insan hakları ihlalcisi" ve "otoriter rejim" etiketleri devralmıştır. Böylece Avrupalı olanlar ve olmayanlar arasındaki derin kültürel boşluk yaratılmıştır (Robertson, 2005).

Knudsen (1997) de insani müdahale ile ilgili benzer fikirler öne sürmektedir. Ona göre insani müdahale, insani kaygılar ile meşrulaştırılmış, egemen bir devletin yetki alanı içine yapılan diktatoryal ve zorlayıcı bir

hamledir. Meşrulaştırma yollarından biri, liderlerin açıklamalarıdır. Güç kullanımının soylu insani niyetlerle yapıldığı vurgusu, liderlerin retoriklerinde kendini gösterir (Chomsky, 2008).

İnsani müdahalenin idealist ve dayanışmacı perspektif taşıdığı argümanı sıklıkla öne sürülmektedir. Bu perspektif üzerine inşa edilen değerlerin tüm ülkelere ihraç edilmesi, gelişmiş ülkelerin sıklıkla kendi çıkarlarına hizmet eden evrensel olma iddiası temelinde kurgulanmıştır. Son zamanlarda özellikle insanlığın ortak iyiliği vurgusu ile değer transferi yapılmaktadır (Ludwig, 2010). İnsani müdahalenin barış ve güvenliği sağlama amacı da aynı değer yargıları içinde değerlendirilmelidir. Bu durum liberal barış anlayışının bir yansımasıdır. Mandelbaum'un (2002) anlayışına göre liberal barışı tanımlamak, konuya bütüncül bir bakış geliştirmemize yardımcı olmaktadır. Liberal barış; barış, demokrasi ve serbest piyasanın bir kombinasyonudur. Dolayısıyla liberal barışı sağlamayı hedefleyen insani müdahalelerin önemli bir motivasyon kaynağı da, serbest piyasa ekonomisinin kesintisiz işlemesidir.

Mamdani (2010) ise, koruma sorumluluğu kavramının, Afrika'daki Batı hâkimiyetini normalleştirme amacı ile yapılandırıldığını öne sürer. Bu nedenle insani müdahale, biten kolonyalizm döneminin neo-kolonyalist kurgularla geri gelmesi algılarını taşımaktadır. Zira müdahale eden ülkeler o dönemde kolonyal, müdahale edilen ülkeler sömürüye maruz kalmış ülkelerdir. Cunliffe (2010) Mamdani'nin yaklaşımına daha geniş bir perspektif getirerek; güçsüz devletlerin kendi iç işleri üzerinde daha etkisiz ve kontrolsüz olacağını belirtir. Kavramın dönüştürülmesi, devletlerin müdahale görevini kendi takdirine göre bir hak olarak yorumlamasının önünü açmıştır.

İnsani müdahale ve koruma sorumluluğu kavramı üzerine yapılan tartışmalardan bir diğeri ise devlet egemenliği üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu durum Westfalyan düzenin de sarsıldığı argümanları üzerine kurgulanmıştır. Zira artık devlet egemenliğinin önüne insanların koyulması söz konusudur. Bunun en temel resmi ağızdan yansıması, BM genel sekreteri Kofi Annan'ın egemenliğin tek taraflı bir kavram olmadığı konusunda yaptığı konuşma olmuştur. Buna göre devletler, egemenliğin yalnızca kendiliğinden var olan ve sorumsuz bir hak olmadığı; aynı zamanda vatandaşlarının korunmasına yönelik sorumluluk içerdiğinin farkında olmalıdır (Annan, 1999). Egemenliğe getirilen bu yeni anlayış koruma sorumluluğu kavramında kendisini göstermiştir. Çoğulcu perspektif bu durumu, geçerli normatif düzenin bozulmasına yönelik bir tehdit olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası ilişkiler, katmanlaştırılmış egemenlik formu ile gittikçe hiyerarşikleşmiştir. Batılı devletler ayrıcalıklı egemenlik haklarına sahipken; diğer devletler temel

egemenlik haklarını kaybetmeye başlamıştır. Egemenlik kavramı böylece erozyona uğramıştır (Chandler 2006).

Koruma sorumluluğu kavramı altında bir ülkeye yapılacak müdahalenin, egemenliğe doğrudan müdahale olduğu düşüncelerinin yanı sıra; dolaylı bir müdahale biçimi olduğu da öne sürülmektedir. Müdahale genellikle iç savaşları durdurma amacı iddiası ile gerçekleştirilmektedir. Ancak bir iç savaşı durdurmanın en ideal yolu taraflardan birinin seçilerek desteklenmesi şeklinde mümkündür. Bu durumda ülkenin meşru veya meşru olmaya en yakın egemeni veya karşısındaki güç/güçler tercih edilmek durumundadır. En temel ikilem bu noktada başlar. Zira meşru veya meşru olmaya en yakın güce destek verilmesi, statükocu bir tavır olmakla birlikte; muhtemel self determinasyon iddiasındaki gücü yok sayma anlamına gelir. Tersine ise ülkedeki egemen gücü değiştirme veya ortadan kaldırma anlamına gelmektedir (Ignatieff, 2003).

Batı merkezli bir kavram olarak incelediğimiz insani müdahale ve veliahtları olan kavramlara yöneltilen eleştiriler; sadece bozguncu bir tavır olarak kalmamıştır. Eleştirilerin temel dayanak noktasını oluşturan batı merkezli yaklaşıma bir alternatif geliştirilerek, yeni bir yaklaşımın ortaya çıkması sağlanmıştır. TWAIL (Uluslararası Hukuka Üçüncü Dünya Yaklaşımları) uluslararası hukuk ve sömürgecilik kavramları arasında ilişkiyi açıklamayı hedefleyen alternatif bir yaklaşımdır. TWAIL, Avrupa-merkezli olmayan bir evrenselliğin savunulması, hiyerarşi karşıtlığı, karşı-hegemonik duruş, Üçüncü Dünyacılık ve teorik ittifak stratejisi gibi temel ilkeler üzerine inşa edilmiştir. Bu yaklaşım, Avrupalı olmayanları Avrupa hâkimiyetine sokmaya çalışan araçsallaşmış uluslararası hukukun yarattığı hiyerarşiyi, yeniden kurgulamak amacına sahiptir (Mutua, 2000).

TWAIL'in dikkat çektiği noktalardan biri de; özellikle koruma sorumluluğu kavramı içinde yer alan inşa etme sorumluluğu ve kalkınma söylemleridir. Bu söylemler, müdahale eden devletin müdahale ettiği devleti sosyal, ekonomik ve siyasal açıdan şekillendirmesine zemin hazırlar (Robertson, 2005).

Tüm bu değerlendirmeler ışığında, insani müdahale ve ardıl kavramların Batı merkezli ve araçsallaştırılmış olduğu görülmektedir. İnsani müdahale kavramının altında yatan felsefi temel kolonyalist dönemin yansımalarını taşımaktadır. Öne sürülen bu düşünce iki farklı örnek olay üzerinden sonraki bölümlerde incelenecektir.

2. Ruanda Soykırımı

Batı'nın Afrika'yı sömürgeleştirme sürecinde, "Afrika talanından" (Robinson ve diğ., 1981) önemli derecede etkilenen ülkelerden biri de Ruanda'dır. 1890 yılında gerçekleştirilen Brüksel Konferansı'nda Almanya yönetimine verilen Ruanda, sömürgecisi tarafından makul bir toprak parçası olarak görülmedi. Öyle ki, Almanya ilk yönetici memurunu, tam 17 yıl sonra 1907 yılında bu topraklara gönderdi. Ancak Almanya I. Dünya Savaşına kadar bir kısa süre Ruanda topraklarında kalabildi. Savaş sonrası ülkenin idaresi Belçika'ya verildi (Chrétien, 2007). Ruanda'da sömür düzeni tam anlamıyla Belçika idaresiyle birlikte başladı.

Ruanda sömürge yıllarında üç temel etnik grubun yaşadığı bir ülkeydi. Bu gruplar içinde nüfus açısından baskın olan grup %90 ile Hutular idi. İkinci büyük grup Tutsiler iken; en küçük grup Pigmeler idi (Newbury, 1998). Kolonyal dönemin öncesinde ve esnasında, Ruanda siyasi olarak Tutsilerin hâkimiyetindeydi. Tutsiler nüfusun %17'sini oluşturmaktaydı. Geriye kalan nüfusun neredeyse tamamı Hutulardan oluşmaktaydı. Her ne kadar Tutsiler farklı bir geçmişe sahip ve farklı bir yerden gelmiş olsa da; kabile veya etnik grup gibi tanımlamalar bu iki grubu birbirinden ayırmada yetersiz kalmaktadır. Hutular ve Tutsiler, ortak bir dil ve din paylaşmış, aralarında evlilik yapmışlardır. Ancak iki grup arasındaki farklılık ülkede karşılık çıkmadan önce ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu ayrışmanın en temel faktörleri arasında, siyasi güç elde etme mücadelesi, Tutsi mülteci krizi, gruplar arası evliliğe getirilen bazı kısıtlar sayılabilir (Kuperman, 2001). Ancak en temel faktör kolonyal dönemde sömürgeci güçlerin geliştirdiği politikalarlardır.

Gérard Prunier (1997)'nin de aralarında olduğu bazı tarihçiler Hutu ve Tutsilerin arasındaki ilişkinin, kolonyalizm öncesi dönemde oldukça iyi olduğu düşüncesini savunmaktadır. İki grup aralarında simbiyotik bir ilişki biçimine sahipti ve on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Avrupalılar gelinceye kadar düşmanca bir durum yaşanmamıştır. Ülke daha önce Tutsi krallar tarafından yönetilmesine rağmen, birçok yöneticinin Hutu olduğu da bir gerçektir. İki grup arasında karşılıklı yarara dayanan ve esnek bir ilişki modeli hâkimdi. Tutsiler genellikle sığır sahipleri iken, Hutular genellikle yetiştiricilik yapmaktaydı ama bu ayrım katı bir şekilde işlemiyordu. İlk başta Almanya'nın, I. Dünya Savaşından sonra Belçika'nın kolonyal otorite olduğu dönemde bu ayrım keskinleşmiştir. Sömürge güçleri Ruanda'ya birçok vatandaş getirseler de, kaynakların çıkarılmasını ve işlenmesini denetlemek için yerli yetkililer de tayin etmek durumunda kaldılar. Daha önceki Tutsi hâkimiyeti göz önünde bulundurularak ve Avrupalı etnografların Tutsileri diğerlerinden üstün ırk olarak göstermesi gözetilerek; Tutsiler bazı yerel

yönetimlerin başına geçirildiler. Bu durum Ruanda'nın sosyal sistemini bozdu ve azınlık olan Tutsilerin, Hutular üzerinde baskı unsuru yaratmasına sebep oldu. Kutuplaşmış ve kesinleşmiş iki kimliğin arasındaki ayrım derinleşti (Bernard, 2004). Özetle, sömürü öncesi dönemde var olan sosyal katmanlaşma, sömürgeci güçler tarafından kurumsallaştırılıp resmileştirildi. Zira Avrupalılar daha önce esnek olan sosyal ayrımları net ve kesin kalıplar içerisinde dayattı. Bununla birlikte, kimlik kartlarına vatandaşların Hutu veya Tutsi olduğu yazıldı (Kuperman, 2001).

Bu sosyal gerilim içerisinde, ilerleyen yıllarda Hutular ile Tutsiler arasındaki ilk ciddi şiddet olayları 1959 yılında patlamıştır. Hutular iktidarı ele geçirmek için ayaklanmışlar ve 1961'deki referandum ile bunu gerçekleştirmişlerdir. Ancak bu süre zarfında gerçekleşen şiddet olayları ile birçok ev yakılmış, binlerce Tutsi öldürülmüş, Zaire, Burundi ve Uganda gibi komşu ülkelere birçok Tutsi kaçarak mülteci olarak sığınmıştır. Kaçan Tutsiler 1960'lar boyunca Ruanda'ya saldırılar düzenlemiştir. Ruanda'da iktidarda bulunan Hutu milliyetçisi parti ise bu saldırılar karşısında, ülkede yaşayan Tutsiler'in üzerindeki baskıyı arttırmıştır. Bu durum 1967'ye denk sürmüştür. 1959'dan 1967'ye kadar 20.000 Tutsi öldürülmüştür. Ruanda'daki Tutsi nüfusunun yarısını oluşturan 200.000 Tutsi ise mülteci olarak komşu ülkelere sığınmıştır. Ülkedeki Tutsi nüfusu %17'den %9'a düşmüştür (Kuperman, 2001).

1973 yılına gelindiğinde, Ruanda'da bir askerî darbe gerçekleşti. General Habyarimana iktidarı ele geçirip, Hutu milliyetçisi bir diktatörlük kurdu. Kamu kuruluşlarında ülkede mevcut olan nüfus oranında Tutsi çalışabilecekti. Artık kontrol tümüyle Hutularda idi. Bu durum karşısında yerinden edilmiş Tutsiler ve ılımlı Hutular Uganda'da Ruanda Yurtsever Cephesini kurdular (Prunier, 1997). Bu oluşum Uganda üzerinden Ruanda'ya saldırılar düzenledi. Darbe hükümeti ise karşılık olarak Ruanda'daki Tutsileri tutukladı ve katletti. Bu iç savaşın 1988'de başlamasına neden oldu. 1990'da Ruanda Yurtsever Cephe ile Ruanda Hükümeti arasında ateşkes anlaşması yapıldı. Ancak yine de karşılıklı saldırılar devam etti. İkinci ateşkesin ardından iki taraf da BM gözlemcilerini davet etti ve barış görüşmeleri başladı. 1993'te Ruanda Hükümeti'nin başındaki Habyarimana iki grup arasında egemenliğin paylaşımını kabul etti. Anlaşmaya göre, yerinden edilmiş Tutsiler Ruanda'ya dönebilecek, iki tarafın orduları birleşecek, Birleşmiş Milletler barış güçleri ülkeye gelecek, geniş tabanlı bir hükümet kurulacak ve seçim yapılacaktı. Ancak Ruanda'daki Hutu partisi içindeki bir grup bu anlaşmaya sıcak bakmıyordu (Chrétien, 2000).

6 Nisan 1994'te Ruanda devlet başkanı Habyarimana'nın uçağı düşürüldü ve bu durum tarihteki en büyük katliamlardan birinin başlangıcı oldu. Ortaya çıkan kaostan faydalanan Interahamwe adlı Habyarimana'nın Hutu milliyetçisi partisinin paramiliter kolu, Tutsi ve muhalif Hutuları yok etmeye başladılar (Verwimp, 2000). Bu esnada hala orada bulunan BM barış güçleri, ABD'nin 10 askerini kaybettiği ve bölgede daha fazla durmak istemediğini sebep göstererek; 22 Haziran 1994 tarihinde ülkeden çekildi (Dallaire, 2003). Yaşanan bu katliam üzerine RYC ülkenin doğusundan başlayarak başkente kadar ilerledi ve ülkeyi ele geçirdi. Ülkenin meşru olarak tanımlanan gücü olan Hutu hükümeti o güne kadar çekimser kalan Fransa tarafından askerî olarak desteklenmeye başladı. Fransız askerler Kigali'nin batısından Kongo'ya kadar olan bölgeyi ele geçirip, RYC'nin daha fazla ilerlemesine engel oldu. Bu bölgelerdeki katliamları durdurulmadı ve 200.000 kişinin daha öldürülmesine seyirci kalındı. Öncesinde 600.000 kişi katledilmişti. Toplamda 800.000 kişi 100 gün içinde öldürüldü, 2.000.000 Tutsi yerinden edildi. Ülkede devlet kurumları çöktü ve tüm tarım alanları yok oldu (Piton, 2018).

Bu sırada Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, bir milyona yakın Tutsi'nin katledilmesini "barış için tehdit" olarak tanımladı (UN, 1994: 929). Ayrıca bu tanımlamayı yaparken parantez için "komşu ülkelere kitlesel mülteci akını" eklemesini yaptı. UNAMIR adlı barış güçlerinin gözlemleri doğrultusunda aktarılan bilgiler ışığında, Güvenlik Konseyi 925 (UN, 1994) sayılı kararı çıkarmıştır. Bu kararda Ruanda Soykırımının sadece sınır ötesi etkileri tartışılmış; doğrudan müdahaleye izin verecek olan soykırım gerçeği ile ilgili bir vurgu yapılmamıştır (Ignatieff, 2003). Bağımsız gözlemcilerin raporları asıl insani drama değinmemiştir.

3. Somali İç Savaşı

Coğrafi konumu itibariyle Afrika'nın Afrika Boynuzu olarak adlandırılan en stratejik bölgelerinden birinde yer alan Somali, 3025 kilometrelik kıyı şeridi ile kıtadaki en uzun sahil şeridine sahip bir ülkedir. Özellikle 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılmasından sonra ülkenin stratejik konumu daha da güçlenmiştir. Bu nedenle, Batılı sömürgeci ülkelerin bu ülkeye ilgisi başlamıştır. Ancak Somali diğer Afrika ülkeleri ile karşılaştırıldığında, daha geç sömürgeleştirilmiş bir ülkedir. İngiliz, İtalyan ve Fransızlar tarafından parçalanarak işgal edilmiştir (Lewis, 2002). Sömürgeci güçlere karşı istiklal savaşı verseler de başarılı olamamışlardır. Somali yaklaşık 70 yıllık sömürge yönetimlerinin ardından, 1960 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. İlk Cumhurbaşkanı Aden Abdullah olmuş ve 1967 yılında Abdurreşid Ali Şarmarke Cumhurbaşkanı olarak görev yapmaya başlamıştır. 1969 yılında

Tümgeneral Siad Barre tarafından darbe yapılarak yönetim devralınmıştır (Elmi, 2010).

Somali Krizi, 1969'dan 1991'e kadar ülkenin başkanlığını yürütmüş Muhammed Siad Barre'nin başkent Mogadişu'yu terk etmesi ile başladı. Barre'nin gidişi ile birlikte ülkedeki muhalefet kendi içinde parçalandı ve ülke bir iktidar savaşına sahne oldu. Her muhalif grup farklı toprakları kontrol etmeye başladı (Clark, 1993). 1991 yılında bu hizipler arasında bir uzlaştırma konferansı düzenlendi. Konferansta, Ömer Galip vekâleten başbakan seçildi. Ancak Ömer Galip çatışan taraflar üzerinde herhangi bir otoritesi olan bir kişi değildi. Bu sebeple uzlaşma konferansı ve sonucunda alınan kararlar bir işe yaramadı ve iç savaş başladı. Tüm devlet kurumları dağıldı. Kuraklığın ve iç savaşın etkisiyle kitlesel açlık tehlikesi ortaya çıktı (Teson, 1997).

Güvenlik Konseyi 1992'de Somali İç Savaşı ile ilgili 794 sayılı kararı yayımladı. Bu karara göre uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden bir durum olduğu tespit edilmiş; bölgede insan hakları krizinin olduğu ve insani yardımların ihtiyaç bölgelerine iletilmesinin önünde engeller olduğu vurgulanmıştır (Holzgrefe, 2003). Bu karardan çok kısa süre sonra, Somali'ye 24.000 ABD askeri sevk edilmiştir. 751 sayılı (UN, 1992) kararla kurulan UNOSOM adlı barış gücü birliğine ek olarak, ABD liderliğinde Birleşik Görev Gücü (UNITAF) gönderilmiştir. 794 sayılı (UN, 1992) Güvenlik Konseyi kararında bu durum: “ Birleşmiş Milletler Şartı'nın 7. Bölümüne dayanarak, ...Somali'deki insani yardım operasyonlarında tüm gerekli araçlar kullanılacak ve en kısa sürede güvenli bir ortam oluşturulacaktır” şeklinde kendisine yer bulmuştur. Bu karar “ çatışmadan kaynaklanan insani trajedinin büyüklüğü” ve “insani durumun bozulması” gibi vurgular da içermektedir. Bu şekilde, yapılacak müdahalenin meşruiyeti kaynaklandırılmaktadır.

Birleşmiş Milletler 1992 ila 1995 yılları arasında Somali'de bulunmuştur. Ancak müdahale öncesinde 200.000 insan hayatını kaybetmiştir (Okechukwu, 2011). Bu sebeple müdahalenin geç kaldığına dair eleştiriler mevcuttur. Bununla birlikte, Birleşik Barış Gücü'nün ülkede bulunduğu sürede görevlerini ifa etmekte başarılı olamamıştır. Zira tarafsız olması gereken barış güçleri, 21 barış gücü askerinin öldürülmesinden sonra Farrah Aidid'in hareketine karşı savaş açmıştır. Bu durum, barış güçlerinin ülke vatandaşları tarafından işgalci güç olarak algılanması noktasına getirmiştir. Üzerine ülkeler arasındaki görüş ayrılıkları ve siyasi çıkar kavgaları, 1995 yılında barış gücünün çekilmesi ile sonuçlanmıştır (Elmi, 2010).

Sean Murphy (1996), Güvenlik Konseyi tarafından çıkarılan kararların, komşu ülkelere kaçan ve mülteci durumuna düşen Somali vatandaşlarına

hiçbir vurgu yapılmadığı konusunda bir eleştiri getirmiştir. Tasarlanan barış gücünün mültecileri ülkelerine kazandırma noktasında bir çalışma yapılmamıştır. Barış güçleri daha çok açlık ve açlığın yayılmasına sebep olan çatışmalara yoğunlaşmıştır. Gıda maddelerinin sıkıntılı bölgelere ulaşması adına koridorlar oluşturulmuştur.

Günümüzde Somali'deki iç çatışmalar sürmektedir. Ülkedeki istikrar henüz sağlamamıştır.

4. Ruanda Müdahalesi Sonrasındaki Durum ve Müdahalenin Beraberinde Getirdikleri

Soykırımın ardından Ruanda'da kontrol 2013 yılına kadar ağırlıklı olarak Ruanda Yurtsever Cephesi'nde kaldı. General Habyarimana'nın partisi kapatılarak, yasadışı ilan edildi. Ruanda Yurtsever Cephesi'nin silahlı güçleri ise ülkenin resmi ordusu olarak hizmet etmeye başladı. Soykırımın ardından RYC'nin silahlı güçleri birçok insanı, intikam duygusu ile soykırıma destek verdikleri veya katıldıkları gerekçesi ile öldürdü (Prunier, 1999). Ülkeden kaçanların birçoğu RYC'nin zaferi sonrası korkan Hutulardı. Komşu ülke Zaire, Ruandalı mültecilerin ağırlıklı olarak iltica ettiği ülke oldu. Burada kurulan kamplar çok kalabalıktı ve kötü koşullar söz konusuydu. Kolera, dizanteri gibi salgın hastalıklar birçok insanın ölmesine sebep oldu. Kampların yönetimi soykırımı gerçekleştiren ordu mensupları ve eski rejim güçlerindeydi (Prunier, 1997).

Ruanda'nın altyapısı ve ekonomisi soykırım sonrası oldukça kötü vaziyetteydi. Birçok bina oturulabilir durumda değildi. Eski rejim üyeleri ülkenin hazinedeki parasını ve taşınabilir mallarını kaçarken beraberinde götürmüştü. Ülkeyi terk edenler ve soykırımda hayatını kaybedenler ile birlikte nüfusun %40'ı eksildi. Geriye kalanların birçoğu psikolojik bir travma içindeydi ve salgın hastalıklar ülkeyi kasıp kavuruyordu (Wallis, 2006).

Tüm bu insani dramın ortaya çıkmasına sebep olan soykırım esnasında, ülkeye giren Birleşmiş Milletler barış güçlerinin asli gücü Fransızlar'dan oluşuyordu. Zira Fransa'nın Ruanda'ya müdahale konusunda istekliliğinin iki farklı motivasyon kaynağı vardı. Bunlardan biri jeostratejik çıkarlar; diğeri ise kişisel duygulardı. Fransa'nın Ruanda'da herhangi bir ekonomik çıkarı olmamasına rağmen, Cumhurbaşkanı Mitterrand jeostratejik çıkar motivasyonu ile hareket ediyordu. Zira Ruanda diğer Orta Afrika ülkelerinin sahip olduğu gibi değerli yeraltı kaynaklarına sahip değildi. Fransa'yı endişelendiren ve bölgeye çeken en önemli etmen; Soğuk Savaş sonrası Frankofon ülkelerin, yeni ortaya çıkan ülkelerle ilişkilerini geliştirmeye ve

ufuklarını genişletmeye çalışmaları olmuştur. Fransa, bu bölgedeki etkisini kaybetme riski ile karşı karşıya idi. Ruanda'daki etkinin kaybedilmesi, domino etkisi yapabiliyordu (McQueen, 2006). Ayrıca Anglofon RYC'nin muhtemel bir başarısı, Ruanda'da Amerikan veya İngiliz hakimiyetini konsolide edebilirdi. Kısacası Fransa bir Fashoda sendromu yaşıyordu (Prunier, 1997). Fransa bu politik kaygıların da etkisi altında gerçekleştirdiği operasyonda; 1994'te RYC'nin ülkenin doğusundan başlayıp başkente kadar ilerleyişini, Kigali'nin batısından Kongo'ya kadar olan bölgeyi ele geçirecek durdurdu. Milliyetçi Hutu hükümetine askerî destek verdi. Bu nedenle bölgedeki katliamlar durdurulamadı.

5. Somali Müdahalesi Sonrasındaki Durum ve Müdahalenin Beraberinde Getirdikleri

Somali'deki müdahale sonrasında birçok özerk yönetim ortaya çıkmıştır. Ancak Somaliland hariç hiçbir yönetim bağımsızlığını ilan etmemiştir. 1998'te bağımsızlık ilan edenlerden Putland yönetimi, bunun geçici olduğunu belirtmiş ve Somali'nin yeniden bir araya gelmesi için çalışmaya hazır olduğunu açıklamıştır. Jubaland ve Galmudug ise bağımsızlık ilan eden diğer yönetimler olmuştur.

Parçalanmış bir ülkede, tekrar birliğin sağlanması adına görüşmeler gerçekleştirilmiş ve Federal Geçiş Hükümeti'nin kurulması 2004 yılını bulmuştur. Ancak ülkedeki çatışmalar yine de bitmemiştir ve hükümet başarısız olmuştur (Elmi, 2010). Gerçek bir hükümetin kurulması 2012 yılında mümkün olmuştur. Birçok bölgede çatışmalar bitmesine rağmen, başkent Mogadişu ve Güney Somali'de iç savaş devam etmektedir. Yani Somali İç Savaşı 1991'den bugüne kadar sürmektedir. İstikrarın sağlandığını söylemek güçtür.

1992 yılında Somali'ye yapılan müdahale insani müdahalenin çare olmadığını kanıtlamak için iyi bir örnektir. Müdahale Somali hükümetinden geldiği iddia edilen bir çağrı ile başladı. Fakat o sıralarda gerçek anlamda işleyen bir hükümet iş başında değildi (Bellamy ve Wheeler, 2008). ABD liderliğinde gerçekleşen müdahalenin açıklanan amacı; insan kayıplarını ve sürdürülebilir bir barış ortamı sağlamaktı. Buna karşılık, uzun dönemli bir barış inşası fikri başarısız oldu (CIA, 2007).

ABD'nin barış güçleri bağlamındaki bu amaçlarının yanında temel üç motivasyonu söz konusu idi. Bunlar, George Bush'un kişisel motivasyonu, petrol şirketlerinin çıkarları ve yerel siyasi çıkarlardı. Krieg'in (2013) açıkladığı bu amaçlar görünür değildi; ahlaki zorunluluktan kaynaklı bir

müdahale söz konusuymuş gibi görünüyordu. Amaçların içinde önemli bir yer tutan petrol devlerinin çıkarlarını koruma durumu, bu şirketlerin bölgedeki varlıklarını tehdit eden iç savaşın durdurulması esasına dayanıyordu. Barre rejimi ile anlaşması olan Conoco, Amoco, Chevron ve Phillips, bölgede istikrarın sağlanmasını istiyordu. ABD birliklerinin Conoco şirketinin tesislerini, üs ve operasyonel yönetim merkezi olarak kullanmaları da bu ilişkiyi göstermek için kullanılan kanıtlardan biridir (Fineman, 1993).

Shearer'a (2000) göre, Somali'ye yapılan insani yardımlar, bir kısım Somali vatandaşlarının daha çok izole olmasına ve iç savaşın daha da uzamasına sebep olmuştur. Çünkü savaşın tarafı olan güçler Mogadişu'yu ve etrafındaki şehirleri daha çok çevreleme hevesi içine girmiştir. Bu nedenle bu güçler arasındaki çatışma ve rekabet artmış, savaş daha da şiddetlenmiştir. İnsani yardımlar ile birlikte, uğruna savaşılacak varlıkların sayısında artış olmuştur. Yardımlar da tarafsızlıktan uzaklaşmıştır.

Sonuç

Bu makalede insani yardımın ve sonrasında evrimleşen müdahale biçimlerinin; müdahale edilen ülkelerdeki çatışmaları kısa sürede söndürüp, uzun vadede daha büyük sorunlara yol açtığı argümanı savunulmuştur. Aslında müdahale etmemenin en büyük çare olduğu fikrinden çok, müdahale edilmesine ortam hazırlayan sonuçların önlenmesinin daha etkili bir yol olduğu ortaya koyulmuştur. Ayrıca insani müdahalenin Batı merkezli bir anlayış olarak gelişip, temellendirildiği terminoloji ve siyasi kültürün genel geçer normlar haline getirilmesinin yarattığı sıkıntılar ele alınmıştır.

Temel olarak insani müdahalelerde yapılan en temel hata, bu iki örnekte görüldüğü gibi müdahale eden uluslararası gücün tarafsız yaklaşımıdır. Müdahalede bulunan gücün isyancı grup, gruplar veya rejim lehine herhangi bir yardımda bulunması, gruplar arasında güç dengesinin bozulmasına sebep olur. Bu durum bir ülkenin geleceğine doğrudan müdahale etmektir. Bir tarafın daha da güçlenmesini sağlamak, iç savaşın yoğunlaşmasına sebep olabileceği gibi kısa vadede dondurulup daha sonraki dönemlerde daha kuvvetli geriye dönmesine yol açabilir.

Müdahale biçimi yalnızca askerî değil, ekonomik veya siyasi araçlarla da mümkündür. Yani ülkelere sadece çatışmalar yaşanırken müdahale edilmediği gerçeği unutulmaması; çatışma esnasında gerçekleşen müdahaleleri insani gerekçelerle açıklamak, tarihi bütünsel okumamaktır. Tarihi olayları parça parça ve bütünlükten uzak değerlendirmek, olayların anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Müdahale etmeme durumu barış zamanlarında da geçerli

olmadığı sürece, yaratılan tahribatı savaş zamanı insani müdahale vasıtasıyla ortadan kaldırmaya çalışmak ancak önceden yapılmış bir hatanın telafisi olarak kabul edilebilir. Bu durum yangın çıkardıktan sonra itfaiye çağırma metaforu ile açıklanabilir.

İnsani müdahalenin gerekliliğini savunan görüşe sahip olanların en temel savunu noktalarından biri, insani müdahalelerin yapılmadığı yerler olan Endonezya, Sudan, Burundi, Ruanda, Doğu Timor, Suriye, Etiyopya örnekleri üzerindedir. Bu görüşe göre, buralarda yaşanan insani dramların insani müdahaleler yoluyla engellenebilirdi. Ancak söz konusu yerlerde yaşanan karışıklıkların temel sebebi, daha önceki sömürü düzeninin eseridir. Sonuçları ise bu insani dramların ortaya çıkmasıdır.

Uluslararası Kızıllaç ve Kızılay Federasyonu'nun 1997'de yayımladığı Dünya Felaketler Raporu'nda belirtildiği üzere; insani amaçlarla gerçekleşen eylemler, apolitik ve askerî müdahaleyi dışlayan bir doğaya sahiptir. Zira tarafsızlık ve bağımsızlık prensipleri üzerine kurgulanmıştır. Askerî müdahaleler insani olarak nitelendirilemezler. Çünkü her asker bir millet, bölgesel organizasyon veya Birleşmiş Milletler tarafından desteklenmektedir. Yani siyasi yönetimler ile bir bağlantıları söz konusudur (International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 1997). Ayrıca, askerî bir müdahale şekli olan insani müdahale, oldukça maliyetli bir tercihtir. Müdahaleyi üstlenen devlet veya devletler, bu harcamalar öncesinde istikrarsızlaşmasını öngördükleri veya başarısız olma yolunda ilerleyen devletlerin vatandaşlarının refah düzeyini artırmak için başta ekonomik olmak üzere belirli destekler sağlayabilirler. Bu durum insani dramlar oluşmadan kısmi de olsa bir barış ortamı yaratma ihtimalini daha çok içinde barındırmaktadır.

İnsani müdahalenin geliştirilmesi ve detaylandırılması da insani kaynak ve dolayısıyla ekonomik maliyeti olan bir uğraştır. Müdahaleyi birçok koşula bağlamak ve bu koşulların gerçekleşmesi durumunda başarıya ulaşacağını reçetelendirmek konuyu karmaşıklaştırmıştır. Müdahale öncesi gerçekleşmesi beklenen koşullar, müdahale esnasında nelerin yapılıp yapılamayacağı, müdahale sonrasında millet ve kurum inşası gibi kendi içinde zincirleme bağlar içeren durumların uygulanabilirliği tartışmalıdır. Tüm bunların kusursuz işlemesi elbette insani müdahaleyi başarılı kılacaktır. Ancak tüm koşulların bir araya gelip, en uygun ortamı yaratmak gerçekçi bir yaklaşım değildir.

İnsani müdahaleyi gerçekleştirilen devlet/devletler veya uluslararası örgütün, müdahale edilen ülkeden çıkışının son aşamasında yapılması öngörülen yeniden inşa politikası oldukça kritik bir konudur. Sınırları

içerisinde karışıklıklar yaşanmış bir ülkenin tekrar aynı sınırlar içinde ve aynı topluluklar ile bir araya gelmesini sağlamaya çalışmak sorunun potansiyel enerjisini muhafaza etmeye hizmet edebilir. Bu durum ileride benzer problemlerin yaşanmasını mümkün kılar. Bu sebeple insani müdahale, tarihin akışına, toplulukların kaderine ve hatta bölgenin geleceğine doğrudan müdahale etmek anlamına gelmektedir. İnsani müdahale, her ne kadar westphalian düzenden uzaklaşmanın bir emaresi olarak gösterilse de; bu özelliği ile müesses düzeni koruyan bir görünümüdür.

Realist teorinin temsilcilerinden Waltz (1979) yapılacak müdahalenin etkili olma ihtimalinin düşük olması ve başka problemlere neden olması sebebiyle yanlış olduğunu belirtir. Realist teori çerçevesinde değerlendirildiğinde, insani müdahale doğrudan egemen bir devleti hedef aldığı için kabul edilemezdir. Egemenliğin kutsiyeti bunun önünde engeldir. Ancak uluslararası arenada müdahaleci yaklaşıma sahip olan güçlü ülkelere, realist veya neo-realist yaklaşımlarla politika belirledikleri yakıştırması yapılmaktadır. Bu durum güvenlik kavramı bağlamında desteklenmektedir. Egemen devletin güvenliği, bir diğer egemen devletin güvenliğini tehdit ederek müdahalede bulunması olarak değerlendirildiğinde; ciddi bir paradoks ortaya çıkmaktadır. Güvenlik kavramının yerini “insani” kavramı ile doldurmak, konunun yanlış yönleriyle değerlendirilmesine yol açmaktadır. Bu durum, kavramları politik çıkarılara göre dizayn etme anlayışının tasavvurudur. Normatif olmayan her kavram gücünün kullanımına açıktır.

İnsani müdahalenin yirmi birinci yüzyıl versiyonu olan koruma sorumluluğu da çok yenilenmiş bir kavram değildir. Kavramların terminolojik değişimi, konunun özünü değiştirmemiştir. Hak kavramı yerini sorumluluğa; müdahale kavramı yerini koruma kavramına bırakmıştır. ICISS’in insani müdahaleye eleştirel yaklaşımı, asıl odağı kaçırmaktadır. Asıl tehdit, sorumluluk anlayışının egemen güçler tarafından Truva Atı olarak kullanılma tehlikesidir (Weiss, 2004). Savaşların niteliksel ve niceliksel değişimi bu durumu mümkün kılmaktadır. Egemen güçler, geçmişten farklı olarak daha fazla vekâleten savaşları tercih etmektedir. Yeni savaş teorisi, bu durumu açıklamakta kullanabilir. İnsani müdahalelerin büyük imparatorluklardan ayrılmış yeni devletlere yönelik olduğu düşünürse, müdahalelerin saikleri daha net ortaya çıkmaktadır. O halde yeni savaş tanımlaması içinde değerlendirilecek çatışmaların, aslında uluslararası sistem içerisinde güçlü olmayan devletlerin muztarip olduğu bir fenomen olduğu öne sürülebilir. Daha sonraki çalışmalarda yeni savaş tanımlamasının insani müdahale için uygun zemini hazırlayan kavramlardan biri olduğu konusu ele alınacaktır. Zira savaşların yaşandığı coğrafyalara müdahale etmenin doğallaştırılması adına, “yeni” sıfatı oldukça kullanışlı görünmektedir.

Kaynakça

- Annan, K. A. (1999). Two concepts of sovereignty. *The Economist*, <https://www.economist.com/international/1999/09/16/two-concepts-of-sovereignty>, (Erişim Tarihi: 30.11.2019).
- Annan, K. (2005). In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All. *U.N. Doc. A/59/2005*.
- Arsava, F. A. (2011). Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 101-214.
- Bellamy, A. J. ve Wheeler, N. J. (2008), Humanitarian Intervention in World Politics içinde Baylis, J., Smith S. ve Owens P. *The Globalisation of World Politics: An Introduction to International Relations*. Oxford-New York: Oxford University Press.
- Bernard, L. (2004). *Rwanda: un génocide en questions*. Paris: Le Rocher.
- Chandler, D. (2006). *From Kosovo to Kabul and Beyond: Human Rights and International Intervention*. Pluto Press.
- Chomsky, N. (2008). Humanitarian Imperialism: the new doctrine of imperial right. *In Monthly Review* (September). 22-50.
- Chrétien, J. P. (2000). *L'Afrique des Grands Lacs*. Paris: Aubier.
- Chrétien, J. P. (2007). The Slave Trade in Burundi & Rwanda at the Beginning of German Colonisation 1890 –1906 içinde Medard H. ve Doyle S., *Slavery in the Great Lakes Region of East Africa*. Boydell & Brewer. 210-230.
- CIA World Factbook. (2007). <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>.
- Clark, J. (1993). Debacle in Somalia. *Foreign Affairs*, 72 (1), 109-123.
- Crossley, N. K. (2019). Is R2P Still Controversial? Continuity and Change in the Debate on 'Humanitarian Intervention'. *Cambridge Review of International Affairs*, 31 (5), 415-436.
- Cunliffe, P. (2010). Dangerous Duties: Power, Paternalism and the "Responsibility to Protect". *Review of International Studies*. 36 (special issue).
- Dallaire, R. (2003). *J'ai serré la main du diable*. Paris: Libre Expression.
- Elmi, A. A. (2010). *Understanding the Somalia conflagration: Identity, political Islam and peacebuilding*. Pluto Press.
- Fineman, Mark. (1993). The Oil Factor in Somalia. http://articles.latimes.com/1993-01-18/news/mn-1337_1_oil-reserves (24.11.2019).
- Gozzi, G. (2017). The "Discourse" of International Law and Humanitarian Intervention. *Ratio Juris*, 30 (2), 186-204.
- Holzgrefe, J. L. (2003). Humanitarian Intervention Debate içinde Holzgrefe, J. L., ve Keohane, R. O. *Humanitarian intervention: Ethical, legal, and political dilemmas*. Cambridge: Cambridge University Press.

- ICISS. (2001). The Responsibility to Protect: Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty. *ICISS*.
- Ignatieff, M. (2003). Political authority after intervention: gradations in sovereignty içinde Holzgrefe, J. L. ve Keohane, R. O. *Humanitarian intervention: Ethical, legal, and political dilemmas*. Cambridge: Cambridge University Press.
- International Commission on Intervention and State Sovereignty. (2001). The Responsibility to Protect. *The International Development Research Centre*. <http://responsibilitytoprotect.org> (Erişim Tarihi: 05.11.19)
- International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. (1997). Can Military Intervention and Humanitarian Action Coexist? World Disasters Report. *International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies*.
- Kaldor, M. (2013). In Defence of New Wars. *Stability*, 1, 1-16.
- Kinzer, S. (2008). *A Thousand Hills: Rwanda's Rebirth and the Man Who Dreamed it*. Hoboken, N.J.: John Wiley & Sons.
- Knudsen, T. B. (1997). Humanitarian Intervention Revisited: Post-Cold War Responses to Classical Problems, içinde MICHAEL, P. *The UN, Peace and Force*. Londra: Frank Cass.
- Krieg, A. (2013). *Motivations for Humanitarian Intervention: Theoretical and Empirical Considerations*. Dordrecht: Springer Netherlands.
- Kuperman, J. A. (2001). *The limits of humanitarian intervention: genocide in Rwanda*. The Brookings Institution Press: Washington, D.C.
- Lewis, I. M. (2002). *A Modern History of the Somalia: Nation & State in the Horn of Africa*. ABD: Ohio University Press.
- Ludwig, F. J. (2010). Humanitarian interventions: a critical approach. *Universitas: Relações Internacionais*, 8(1), 27-38.
- Mamdani, M. (2010). Responsibility to Protect or Right to Punish? *Journal of Intervention and Statebuilding*. 4(1), 53-67.
- Mandelbaum, Michael. (2002) *The ideas that conquered the world*. New York: Public Affairs.
- Mcqueen, C. (2006). *Humanitarian Intervention and Safety Zones: Iraq, Bosnia and Rwanda*. Palgrave Macmillan.
- Murphy, S. (1996). *Humanitarian Intervention: The United Nations in an Evolving World Order*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Mutua, M. W. (2000). "What is TWAIL? *Proceedings of the 94th Annual Meeting of the American Society of International Law*, 94, 31-38.
- Newbury, C. (1998). Ethnicity and the Politics of History in Rwanda. *Africa Today*, 45(1), 7-24.
- Okechukwu, G. P. (2011). The Politics and Failures of Ethics of Humanitarian Intervention in African Conflicts. *Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences*, 3 (3), 581-606.

- Piton, F. (2018). *Le génocide des Tutsi du Rwanda*. La Découverte.
- Prunier, G. (1997). *Rwanda, 1959-1996: Histoire d'un génocide*. Paris: Édition Dagorno.
- Prunier, G. (1999). *The Rwanda Crisis: History of a Genocide*. Kampala: Fountain Publishers Limited.
- Robertson, S. (2005). 'Beseeching Dominance': Critical Thoughts on the 'Responsibility to Protect' Doctrine. *Australian International Law Journal*, 12.
- Robinson, R. E., Gallagher J. A ve Denny A. (1981). *Africa and the Victorians: the Official Mind of Imperialism*, Londra: I. B. Tauris.
- Schachter, O. (1984). The Legality of Pro-democratic Invasion. *American Journal of International Law*. 649.
- Shearer, D. (2000). Aiding or Abetting: Humanitarian Aid and its Economic Role in Civil War içinde Berdal, M. ve Malone D. M. *Greed and Grievance: Economic Agendas in Civil Wars*. 189–203.
- Teson, F. R. (1997). *Humanitarian Intervention: An Inquiry into Law and Morality*. New York: Transnational.
- UN. (1945). *Charter of the United Nations*
<https://www.refworld.org/docid/3ae6b3930.html> (Erişim Tarihi: 16.11.19)
- UN. (1992). *Security Council Resolution 688*, UN SCOR.
- UN. (1994). *Security Council Resolution 929*. UN SCOR.
- UN. (1994). *Security Council Resolution 925*. UN SCOR.
- UN. (1994). *Security Council Resolution 794*. UN SCOR.
- UN. (1992). *Security Council Resolution 751*. UN SCOR.
- UN General Assembly. (2005). *2005 World Summit Outcome: resolution / adopted by the General Assembly A/RES/60/1*.
- UN. (2005). Birleşmiş Milletler Reformu Raporu.
<http://www.un.org.tr/includes/files/18.pdf> (Erişim Tarihi: 30.11.2019).
- Verwimp, P. (2000). Development Ideology, the Peasantry and Genocide: Rwanda Represented in Habyarimana's Speeches. *Journal of Genocide Research*. 2 (19). 325-361.
- Wallis, A. (2006). *Silent Accomplice: The Untold Story of France's Role in the Rwandan Genocide*. London: I.B. Tauris.
- Waltz, K. (1979). *Theory of International Politics*. Boston: McGraw-Hill.
- Weiss, T. G. (2004). The Sunset of Humanitarian Intervention? The Responsibility to Protect in a Unipolar Era. *Security Dialogue*, 35(2), 135-153.
- Williams, P. R. ve Stewart M. E. (2008). Humanitarian Intervention: The New Missing Link in the Fight to Prevent Crimes against Humanity and Genocide. *Case W. Res. J. Int'l L*, 40 (1), 97-110.